

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebü Ya'lâ, *Ṭabaḳâtü'l-Ḥanâbile*, Beyrut, ts., II, 248-249; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XIX, 51-53; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, III, 1199; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, Beyrut 1984, III, 142; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Ṭabaḳâti'l-Ḥanâbile*, Beyrut, ts., I, 68-73; Abdülkâdir b. Muhammed en-Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, II, 65-66; Uleymî, *el-Ünsü'l-celîl bi-târîhi'l-Kuds ve'l-Ḥalâl*, Amman 1973, I, 297; a.mlf., *el-Menhecû'l-aḥmed* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd — Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1403/1983, II, 190-194; Dâvûdî, *Ṭabaḳâtü'l-müfessirîn*, I, 360-362; *İzâhu'l-meknûn*, I, 155; II, 287, 425; Abdullah b. Ali es-Sübey'î, *ed-Dürü'l-münadḍad fî esmâ'î kütübi mezhebi'l-imâm Aḥmed* (nşr. Câsim ed-Devserî), Beyrut 1410/1990, s. 22; T. Bianquis — S. Atassi-Khattab, "Luttas d'influence à l'intérieur du Sunnisme Damascain entre 400 et 550 de l'Hégire", *BEO*, XXX (1978), s. 368-369.

ORHAN ÇEKER

EBÜ'L-FETH ed-DEYLEMÎ

(أبو القتح الديلمي)

Nâsir-Lidîmillâh
Ebü'l-Feth Nâsir b. el-Hüseyn
b. Muhammed el-Hasenî
(ö. 444/1052)

Yemen'de ilk kurulan
Zeydî İmamları Devleti'nin
son lideri ve Zeydiyye'nin
otuz altıncı imâmı
(1039-1052).

Kaynaklarda gerek kendisinin gerekse baba ve dedelerinin adları hakkında değişik tesbitler yapılmıştır. Hz. Hasan'ın soyundan gelen bir aileye mensup olduğu bilinmektedir. Hazar denizinin güneybatısında Deylemliler arasında da'vet*te bulunduğu için Deylemî nisbesiyle anılmaktadır. 429 (1038) yılından sonra Yemen'e geldi ve Kuzey Yemen'de imamlığını ilân ederek halkı kendisine biat etmeye çağırdı. Pek çok kabilenin bu davete uyararak biat etmesiyle askerî gücü arttı. Zâhir Hemdân bölgesinde Zîbîn yakınındaki Zafâr kasabasında inşa ettirdiği kaleye yerleşti. 437'de (1045) Sa'de şehrinin zaptederek buradaki Benî Havlân kabilesini kılıçtan geçirdi. Aynı yıl San'a'yı zaptetti. Ertesi yıl İmam Hüseyin el-Mehdî'nin kardeşi ve bir Zeydî fırkasının lideri olan Ca'fer b. Kâsım el-İyânî'den biat aldı. Bir müddet sonra Ca'fer, Hemdân'ın reisi Yahyâ b. Ebü Hâşid ile birlikte isyan ederek Ebü'l-Feth ed-Deylemî'nin adamlarını San'a'dan sürdüler ve hutbelerden adını çıkardılar. Bu sırada Acîb ve Esâfîit kalelerini ele geçirmek için Ca'fer ile Ebü'l-Feth ed-Deylemî'ye

bağlı kuvvetler arasında savaşlar oldu. Ali b. Muhammed es-Suleyhî'nin 439 (1047) yılında Cebelimesâr'ı işgali ve Yemen'de süratli bir istilâ hareketine girişmesi üzerine Ebü'l-Feth ed-Deylemî, mensuplarıyla birlikte çeşitli beldelere sığınmak zorunda kaldı; o günlerde Yemen'de devam eden kıtlığın da tesiriyle taraftarlarının birçoğunu kaybetti. Ardından Necdülcâh denilen yerde Ali b. Muhammed es-Suleyhî'ye yenildi ve 70 taraftarıyla birlikte öldürüldü. Mezarı Ans'a bağlı Efîk köyündedir. Onun neslinden gelenler Yemen'de daha sonraki dönemlerde Benü'd-Deylemî adıyla meşhur olmuşlardır.

Eserlerinden müfessir ve fakih olduğu anlaşılan Ebü'l-Feth ed-Deylemî'nin kaynaklarda adı geçen eserleri şunlardır: *el-Burhân fî tefsîri garîbi'l-Kur'ân*, *el-'Ahdü'l-ekîd fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-mecîd*, *Mesâ'ilü's-Şerif el-Kâsım b. el-'Abbâs* (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Abdullah Muhammed Habeşî, s. 587; Ahmed b. Muhammed eş-Şâmî, I, 263), *er-Risâletü'l-mübhice fi'r-reddi 'alâ firḳati'd-dalâli'l-müteleccice, el-Ma'ârif*.

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, II, 1724; Yahyâ b. Hüseyin, *Ġâyetü'l-emânî fî aḥbârî'l-kuḫni'l-Yemânî* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr — M. Mustafa Ziyâde), Kahire 1388/1968, s. 246-247, 250; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 698; Zirikî, *el-A'lâm*, VIII, 309-310; Hasan Süleyman Mahmûd, *Târîhu'l-Yemen*, Kahire 1376/1957, s. 194-195; Kehâle, *Mu'cemû'l-mü'ellifîn*, XIII, 69-70; Ahmed Mahmûd Subhî, *ez-Zeydiyye*, Kahire 1404/1984, s. 590; Ahmed b. Muhammed eş-Şâmî, *Târîhu'l-Yemeni'l-fikri fi'l-'aşri'l-'Abbâsî*, Beyrut 1407/1987, I, 263; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 586-587; İsamüddin Abdurraûf el-Fikî, *el-Yemen fî zillî'l-İslâm* (baskı yeri ve yılı yok) (Dârü'l-Fikri'l-Arabî), s. 125-126; R. Strothmann, "Nâsır", *IA*, IX, 94; a.mlf., "Zeydiyye", a.e., XIII, 550; W. Madelung, "Abu'l-Fath al-Daylamî", *EJ² Suppl.* (İng.), s. 22.

M. ZEKİ DUMAN

EBÜ'L-FETH el-EZDÎ

(أبو القتح الأزدي)

Ebü'l-Feth Muhammed b. Hüseyin
b. Ahmed el-Ezdî el-Mevsilî
(ö. 374/985)

Hadis hâfızı.

Musul'da doğup Bağdat'ta yaşadı. Yetişme çağında Ebü Ya'lâ el-Mevsilî, İbn Cerîr et-Taberî, Ebü Arûbe el-Harânî, İbnü'l-Bâğandî, Ebü'l-Kâsım el-

Begavî ve daha birçok hocadan hadis aldı. Kendisinden de Ebü Nuaym el-İsfahânî, Ebü İshak İbrâhim b. Ömer el-Bermekî gibi hadisçiler rivayette bulundular.

Ebü Bekir el-Berkânî'nin zayıf bir râvî kabul ettiği Ebü'l-Feth, Büveyhî emîrlerinden Rükûddeve (947-976) için, "Ceb-râil Hz. Peygamber'e bu emîrin süretine girerek vahiy getirirdi" anlamında bir hadis uydurmakla ve bunun karşılığında emîrin iltifat ve ikramına nâil olmakla itham edilmiştir. Hatîb el-Bağdâdî'nin naklettiği bu hadis uydurma olayını Sem'ânî ve İbnü'l-Cevzî ondan aynen aktarmakta, İbn Hacer el-Askalânî ise bu hadiseyi bir başka Muhammed b. Hüseyin el-Ezdî'nin biyografisinde (*Lisânü'l-Mizân*, V, 140) zikretmektedir. Ancak Zehebî'nin hiçbir eserinde bunu nakletmemesi iddiayı doğru bulmadığı kanaatini uyandırmaktadır. Hatîb el-Bağdâdî, Ebü'l-Feth'in rivayetleri arasında garîb ve münker hadisler bulunduğunu söylemekte, münker rivayetlerine bir misal veren Zehebî ise onu ileri derecede zayıf bulanların haklı olmadığını ifade etmektedir.

Musul âlimlerinin önemsemedikleri ve hatta hafife aldıkları Ebü'l-Feth, zayıf râviler hakkında yazdığı eserinde müsamahasız davrandığı ve birçok muhadisin güvenilir kabul ettiği pek çok kişiyi hiçbir delile dayanmaksızın zayıf saydığı için tenkit edilmiştir.

Ebü'l-Feth el-Ezdî Şevval 374'te (Mart 985) Musul'da vefat etti. Bu tarih 367 (977-78) ve 369 (979-80) olarak da zikredilmektedir.

Eserleri. 1. *Tesmiyetü men vâfeḳa ismühû isme ebîhi mine's-şahâbe ve't-tâbi'in ve men ba' dehüm mine'l-muḥaddisîn*. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire, risâlenin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüshasına (III. Ahmed, nr. 624/17, vr. 226^a-228^a) dayanarak eseri *Men vâfeḳa ismühû isme ebîhi* adıyla ve müellifin *Men vâfeḳa ismühû künyete ebîhi* adlı risâlesiyle birlikte yayımlamıştır (Küveyt 1408/1988). 2. *Men vâfeḳa ismühû künyete ebîhi*. Müellifin birinci eseriyle birlikte neşredilmiştir (Küveyt 1408/1988). 3. *Kitâbü'l-Maḥzûn fî 'ilmi'l-ḥadîs*. Kendilerinden sadece bir kişinin hadis rivayet ettiği 269 sahâbîyi alfabetik olarak sıraladığı ve bunlardan seksen ikisinin rivayetlerini de zikrettiği eserin bir nüshası Topkapı Sarayı Mü-